

JUHÁSZ GÉZA

A KÍSÉRLETEZÉS SZABADSÁGÁÉRT

Az elmúlt öt-hat esztendő alatt nem egy olyan jelenségre figyelhetünk fel a jugoszláv irodalomban, amely meglepte, sőt meghökkentette azt, akit készületlenül talált. Nemcsak olyan jelenségekre gondolok, mint például a neoszimbolisták együttes fellépése, vagy a képzőművészek némely csoportosulása, mely külsőségekben, esetleg deklaratív formában is kifejezésre jutott, hanem elsősorban olyanokra, amelyek ilyen deklarációk nélkül egyszerűen a művekben — képekben, versekben, regényekben nyilvánultak meg. Hogy egy ilyen erőteljes mozgásnak a hullámverései hozzánk, a vajdasági magyar irodalomba is eljutottak, az természetes. Sőt, nézetem szerint, kevés kivételtől eltekintve, a nálunk bekövetkezett mozgás, a sokszínűséget és a kísérletezés közvetlenebb és bátrabb megnyilatkozásait nem lehet és nem is szabad egyszerűen az egyetemes jugoszláv irodalom hullámveréseinek felfogni, mert ezzel tagadnánk azt az elvitathatatlan igazságot, hogy az egész országban ható társadalmi és politikai tényezők nálunk is hatnak és nálunk éppen olyan szükségszerűen oldották fel a korábbi merevséget és az újítástól való félszeg tartózkodás légkörét, mint az egész országban. S tegyük hozzá, hogy mindez nemcsak az irodalomra és nemcsak a művészetekre vonatkozik. Hogy mindebben bizonyos mértékig „lemaradunk” az egyetemes jugoszláv irodalom mögött, arról elég sok szó esett annak idején a Dolgozók hasábjain, és ezt a vitát nem kívánom folytatni. Jelen cikkem célja mindössze annyi, hogy felvessek illetve felvázoljak néhány szempontot, amelyeket fontosnak tartok a modernizmus, a mi irodalmunkban is megnyilvánuló újítások és kísérletezések megítélésében.

Bocsássuk mindjárt előre, hogy modernizmus címén sok minden történik az irodalomban. Találkozhattunk modernizmus címén rég meghaladott nyugati izmusok felélesztésével, s itt nem is annyira a felélesztésben van a hiba, hanem abban, hogy ez fogalomzavarhoz vezethet, ha újnak, forradalmi újításnak tüntetik fel. Megtalálható persze a „minden-

áron új"-nak a hajszolása, pusztán az újért, nem az új mondanivaló kifejezése céljából, s ez gyakran szélsőségekre — valóban érthetetlen művekre, abszurdumokra vezet. Természetes, hogy az ilyen jelenségekre rá kell mutatni és minden egyes esetben külön kell szemügyre venni, hogy valóban miről van szó: az új mondanivaló számára keresett és megtalált — vagy meg nem talált — kifejezési formáról, vagy formai atrakcióról, esetleg bűvészkedésről, szemfényvesztésről. Amint nem fér kétség ahhoz, hogy az újítás és a kísérletezés teljes szabadsága szükségszerű és természetes jelenség nálunk és az egészséges irodalmi élet nélkülözhetetlen feltétele, ugyanúgy ahhoz sem fér kétség, hogy ami új és szakítást jelent a régi kifejezési formákkal, pusztán ezért még nem lesz okvetlenül művészet, ezzel még nem váltotta meg a belépőjegyet a művészetbe, a művészi értékek sorába.

Más kérdés természetesen, hogy miképp tekintünk az érthetőség, a mondanivaló kérdésére. S a modernizmus vizsgálatának és értékelésének egyik fontos szempontja és előfeltétele az, hogy bizonyos elavult sémákkal le kell számolnunk, amelyek ugyan nagyon kényelmesek és biztonságosak voltak, — vagy sokaknak olyannak tüntek —, de egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy a segítségükkel a mai irodalomban eligazodhassunk. S itt elsősorban — noha nem pusztán — a lírára gondolunk. Ha egy költeményben például a próza nyelvére mindenkor közvetlenül lefordítható, — hogy úgy mondjam — epikai mondanivalót nem találjuk meg, még nem okvetlenül érthetetlen a vers, amint hogy a festészet már elég régen nemcsak — a szó köznapi értelmében — konkrét tárgyak és formák segítségével ábrázolja a valóságot. Egyik belgrádi festő például így fogalmazta meg erről a kérdéstről a maga felfogását: „Minden művésznél megvan a maga világa és életérzése. Egyeseknél ez kiegyenlítődik a dolgok valóságos alakjaival, mások inkább szimbólumokban és metaforákban látják a dolgokat.” (Protics) Más helyen ugyanez a művész így elmélkedik: „Milyen kicsiny a vászon felülete a világ felületéhez képest! S innen adódik a tömörítés, a metafora, szimbólum szükségese...” Hogy az ilyen életérzés, az ilyen látásmód, vagy valóságglátás lehet művészi alkotás tartalma és kifejezésbeli sajátága is, azt igen nagy példákkal bizonyíthatnánk. De az ilyen látásmódnak, életérzésnek természetesen megfelelő művészi kifejező eszközök segítségével kell eljutniok a közönséghez.

Bizonyos végletekről, túlkapasóktól megtisztítva ez az életérzés, ez a látásmód lényegében új, s ennek megérzékítése modern művészi eszközökkel a mai költők, a mai költészet izgalmas nagyszrű feladata, s az erre való törekvés korszerű jelenség. Ha pedig azt mondjuk, korszerű, akkor ezen nem csupán azt értjük, hogy nem régi, hanem, hogy jellemző a mai emberre, annak látásmódjára, valóságglátására. Ebben az esetben pedig egy modern vers, amelynek — ismétlem — talán nincs is régi értelemben vett epikai „mondanivalója”, többet mondhat a mai emberről.

egy kötetnyi tudományos elemzésnél, fejtegetésnél. Úgy vélem, ez volna az egyik döntő szempont az új irányzatok, kísérletezések megítélésében.

Régi, de örök igazság, hogy az ifjúság a legfogékonyabb az új iránt, természetesen leghajlamosabb a túlzásokra is. Hogy azonban a jugoszláviai irodalomban — s benne a vajdaságiban is — napjainkban valami törésféle ugrásszerű fejlődés tanúi vagyunk, az igen valószínűnek látszik. Akarva nem akarva, nap nap után fel kell figyelünk a legfiatalabb tollforgatók egy-egy írására. Gyakran mondják a fiataloknak, amikor önképzésre akarják serkenteni őket, hogy Ady indulása idején jó Petőfi-verseket írt, József Attila pedig jó Ady- és Juhász Gyula versekkel köszöntött be a magyar irodalomba. Ha azonban valaki a mi legfiatalabb tollforgatóink munkáit figyeli, azt tapasztalhatja, hogy ezek mintha valami más eszményeket követnének. Ez természetesen igen kényes kérdés és nagyon is vitatható felfogás, mert nyilván van a fiatalok között olyan is, aki éppen József Attila-verseket igyekszik írni, vagy Fehér Ferencet próbálja megközelíteni. Az általános benyomás azonban nem ez, s ez talán akkor látszott meg legvilágosabban, amikor a noviszádi írók klubjába látogatott el egy csoport, s itt egyszerre egy egész csokorra való verset hallottunk tőlük. Általában nem ott kezdik, ahol elődeik abbahagyták, vagy ahol egyesek ma tartanak. S ezt nem tekinthetjük véletlennek, mert egészében az ifjúság magatartása fontos tényező lehet a korszerűség kérdésének eldöntésében.

Véleményem szerint még egy fontos szempontra kell felhívni a figyelmet a különféle kísérletezések megítélésével kapcsolatban. Az a sokszínűség, amely a jugoszláv irodalmat manapság jellemzi, a vélemények és felfogások harca, a mai valóság ábrázolására történő sokféle erőfeszítés és kísérletezés teljes szabadsága éppen úgy szerves része a szocialista demokráciának, mint a társadalmi öngazgatás demokráciánk bármelyik más megnyilvánulási formája. Akiknek pedig nem tetszik a mi szocialista demokráciánk, azoknak nem tetszik a mi irodalmunk sokszínűsége sem, és eszmei zűrzavarnak látják. Sőt egy szovjet cikkíró a Znamja című folyóiratban egyenesen azt állítja, hogy ennek az a célja, hogy a szocialista tábor országait letérítse a „nagy és haladó szovjet művészet útjáról”. J. Gusztincics a Politika hasábjain siet hozzátenni, hogy ezt igazán kár volt Jugoszláviával kapcsolatban elmondani, s így folytatja: „A szovjet művészet útja igen érdekes, és tanulmányozni is fogjuk. De mi nem térhetünk le annak útjairól annál az egyszerű oknál fogva, hogy nem haladunk annak az útján. Nekünk van saját jugoszláv művészetünk...” Ez a jugoszláv művészet és irodalom — benne a mi vajdasági irodalmunk — olyan, hogy vannak írói, akik szűknek találják a realizmus sémáját, és bátran keresik az új mondanivaló számára az új kifejezési formákat. Ezért senki nem kövezi meg őket és nem hallgatja el.

Mindezek alapján talán elég világos, hogy az újításokat, a kísérletezéseket nem lehet úgy elintézni, ahogy egyes lapok nálunk néhány cikkben megpróbálták. Közelebb kell férközni hozzájuk és a művészi értéket keresni bennük, miközben a bírálónak is meg kell szabadulnia egyes elavult sémáktól, iskolai dogmáktól, amelyekbe valóban nem lehet beleerőszakolni a mai költészetet. Talán így is mondhatnánk: becsüljük meg az irodalomnak azt a szabadságát, amelyet nem véletlenül irigyelnek tőlünk sokan.

VUKOVICS GÉZA

ÁRULÓ IDÉZETEK, AVAGY AZ EXISZTENCIALIZMUS NYOMDOKAIN

FRANÇOISE SAGAN: KOPOGTAT A BÁNAT, REGÉNY, TESTVÉRISÉGEYSÉG KÖNYVKIADÓ, NOVISZÁD, 1956

1954 nyarán Rene Julliard ismert párizsi könyvkiadó félmillió példányszámban piacra dobott egy kisregényt. Akkoriban merésznek tűnő tettét fejcsóválás követte s leplezetlen kétkedés. Egy 18 éves bukkott diáklány irodalmi zsenijével kockára tenni a Julliard-kiadóhoz elismert tekintélyét? Egy ismeretlen szerzővel ilyen hazárdul kísérletezni? Egy bizarr tartalmú és első pillantásra igénytelen tucat-regényecskével kiállni a legszélsőségesebb irodalmi áramlatok porondjára? A befutott „nagyok” 30.000-es példányszámmal kihívóan szembeállítani az 500.000-et?

S a gyorskezü napilap-kritikusok úgy vélték, bőséges ellenszolgáltatás és érdemen felüli népszerűsítés lesz, ha a tiszteletpéldányként kapott igénytelen művet egypár sorban ismertetik rovatuk széljegyzetében. Váll-